

Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä — yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen näköaloja

LEENA ALANEN

Lapsuuden historia ja yhteiskuntatutkimus

Lapsuus, sen menneisyys, nykytila ja tulevaisuus on yksi viime aikojen julkisen keskustelun ja julkaisutoiminnan suosittuja aiheita. Sen esiintyminen julkiseen keskusteluun 1970-luvulta lähtien palautetaan useimmiten Philippe Ariès'n »lapsuuden historiaa» koskevan teoksen ilmestymiseen (1962) ja leviämiseen erikielisinä käännöksinä. Teoksen katsotaan vakuuttavasti dokumentoineen lapsuuden suhteellisuuden ja paikantaneen sen historiallisuuden — sen keksimisen. Ariès'n mukaan lapsuus »syntyi» silloin, kun käsitys lapsen erityisyydestä aikuiseen nähden tuli tunnetuksi ja tunnustetuksi vallankumousta edeltäneen Ranskan etuoikeutettujen luokkien keskuudessa. Näiden alakulttuurissa kehittyivät vaatimukset lapsen erityislaadun huomioonottamisesta, hoidamisesta ja kasvatuksesta, jotka realisoituivat perheintimitteettinä ja lasten systemaattisen koulutuksen kehittämisenä. Moderni perhe- ja koulumuotoinen lapsuus on seurausta näiden lapsen olemusta koskevien käsitysten saavuttamasta hegemoniasta (ks. esim. Johansson 1987).

Ariès'n tutkielman tärkeä merkitys — riippumatta sen osoitetuista metodisista ja teoreettisista puutteista (ks. esim. Wilson 1980) — on siinä, että se kyseenalaisti pari lasta ja lapsuutta koskevaa siihenastista itsestäänselvyyttä.

Lapsuuden (sellaisena kuin se tunnetaan) osoit-

tautuminen moderniksi länsimaiseksi ilmiöksi ensinnäkin romutti lapsen naturalisoivia käsityksiä. »Totuus» lapsesta ei olekaan pelkästään fysiologinen ja psykologinen, vaan myös yhteiskuntatieteellinen. Lapset ja lapsuus kuuluvat myös yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alueelle.

Toinen teoksen virittämistä ajatuksista panikseenalaiseksi käsityksen, jonka mukaan tunteemme moderni lapsuus olisi lapsille itselleen maailmanhistorian tähän mennessä parasta lapsuutta. Lapsuutta koskeva julkinen keskustelu rakentui paljolti tämän Ariès'n jälkimmäisen teekin ja sen vastateesin — lapsuuden historia jatkuvana edistyksenä — käsittelylle ja äänekkäin keskustelu on koskenut väitteitä lapsuuden noususta ja tuhosta (Sommerville 1982), murentumisesta (Suransky 1982), lyhenemisestä (Postman 1985) tai täydellisestä häviämisestä (Winn 1981, Hengst 1981). Puheenvuorojen pessimististä yleiskuvaa voimistavat tiedot lapsiin kohdistuvasta ruumiillisesta ja seksuaalisesta väkivallasta ja lasten kaupallisesta hyväksikäytöstä sekä kriittiset arviot koti- ja koulukasvatuksen seurauksista lapsille, lasten hankinnan muuttumisesta taloudellista harkintaa edellyttäväksi ja muiden kulutusvaihtoehtojen kanssa yhä huonommin kilpaileviksi investoinneiksi jne.

Vaikka lapsuuden historian keksinnöstä on jo parikymmentä vuotta, ei ole vaikea havaita, että yhteiskuntatieteilijöiden anniksi on useimmi-

ten jäänyt käydyin keskustelun kommentointi ikäänkuin sivusta. Lapset ja lasten asiat ovat edelleenkin joko täysin vieraita tai ainakin marginaalisia useimmille yhteiskuntatieteille. Sikäli kuin ne lainkaan käsittelevät lapsia ja lapsuutta, ne nojautuvat perinteisiin »lapsitieteisiin» (psykologiaan, pediatriaan, pedagogiikkaan) kasaantuneeseen tietoon lapsuudesta kasvun ja kehityksen ohimenevänä vaiheena yksilön biografiassa.

Tämän kaavan mukaisesti löytyy myös politiikan tutkimuksen kentästä pieni reuna-alue, jonka tutkimuskohteina ovat lapset. Lasten poliittisen kehityksen tai poliittisen sosialisoinnin tutkimus alkoi 1950-luvun USA:ssa poliittisen järjestelmän vakauden edellytyksiin tunnetun mielenkiinnon ruokkimana (Greenstein 1969, Hyman 1969, Connell & Goot 1973). Poliittisen käyttäytymisen ja asenteiden muodostumisedellytyksiä oli toki tutkittu aikaisemminkin (esim. The Authoritarian Personality). Mutta vasta sosialisatiokäsitteen vakiintuminen yhteiskuntatutkimuksen välineeksi antoi tutkimusalueelle nimen ja identiteetin, jonka varassa se 1970-luvun alkuun mennessä otti paikkansa yhtenä poliittologian osa-alueena (Dennis & Jennings 1970).

Sosialisatio ylimalkaan on se apuväline, jolla lapsi- ja lapsuusteema kuitataan yhteiskuntatutkimuksessa ja lokeroidaan paikalleen yhteiskuntateorioiden systematiikkaan. Sosiologian oppikirjat esimerkiksi, sikäli kuin käsittelevät lapsia tai lapsuutta lainkaan, selvittävät ne sosialisatiota koskevalla luvulla (Ambert 1986, Thorne 1987).

Ihmiskunnan jälkikasvu ilmaantuu maailmaan vailla kieltä ja tietoja yhteiskuntien organisaatiosta ja silti kasvaa toimintakykyisiksi jäseniksi taloudellisiin, poliittisiin ja kulttuurisiin yhteisöihin. Tähän havaintoon viittaava sosialisoinnin idea avaa yhden näkökulman lapsuuteen ja lasten paikkaan yhteiskunnassa. Toteamukset lapsuuden jatkuvasti marginaalisesta asemasta yhteiskuntatieteissä (esim. Adler & Adler 1986, Ambert 1986) ja ensi yritykset lapsuuden sosiologian kehittämiseksi (esim. Wallner & Pohler-Funke 1978, Jenks 1982, Qvortrup 1987) viittaavat kuitenkin siihen, ettei sosialisoinnin näkökulma yksinään riitä yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen kasvualustaksi. Sen hegemoninen asema sosiologisessa mielikuvituksessa saattaa jopa es-

tää lapsuuden analysointia laajempaan yhteiskunnallisena, so. taloudellisena, poliittisena ja kulttuurisena ilmiönä.

Lapset ja aikuiset

Vaikka yhteiskuntatieteellinen tutkimus vielä vierastaakin lapsia ja lapsuutta ja niissä kysymyksissä mieluummin viittaa muiden tieteenalojen suuntaan, sosiologia tosiasiaa operoi lapsen käsitteellä. Jenks (1982) toteaa tämän ilmenevän mm. siitä havainnosta, että lapsia ja lapsuutta koskevia kysymyksiä ei pystytä yhteiskuntatutkimuksessa ottamaan esille tavalla, joka ei nojaisi edeltävään käsitykseen siitä, mitä on aikuinen ja aikuisuus. Sama pätee myös kääntäen: osoittautuu mahdottomaksi mieltää aikuinen ja hänen yhteiskuntansa ilman ennakkoon tehtyjä oletuksia lapsesta ja lapsuudesta (Jenks 1982, 9–10). Sosiologiaan sisältyvä lapsuuden käsite on siten sille funktionaalinen — sen tehtävänä on vahvistaa tiettyä kuvaa ihmisestä, toiminnasta, järjestyksestä, kielestä ja rationaalisuudesta. Mutta se on implisiittinen, analysoimaton ja lapsuuden käsitteilytavalle seuraamuksellinen.

Sama ilmiö toistuu Harrisin (1982) mukaan myös politiikan tutkimuksessa. Sielläkin operoidaan lasta — nimittäin lapsen poliittista statussa — koskevalla, implisiittisellä käsityksellä. Harris (1982, 50) katsoo sen jopa osasyiksi lasten viktimisointiin. Juuri siksi, että lapsia kohdellaan lapsina eikä tasavertaisina aikuisten kanssa, he ovat haavoittuvaisia ja alttiita aikuisten väärinkäytölle, mielivallalle ja riistolle. — Poliitiikan tutkimuksenkin lapsuus käsitys on implisiittinen, analysoimaton ja seuraamuksellinen.

Tähän yhteiskuntateorian implisiittiseen lapsikäsitteeseen sisältyy Jenksin mukaan pysyvä paradoksi. Se mitä lapsi on, on meille toisaalta tuttua ja tiedettyä jo oman biografisen ja muun elämäkokemuksen perusteella. Toisaalta lapsi on meille outo, vieras, salaperäinen. Siten lapsi yhtä aikaa kuuluu maailmaan, jossa me (aikuiset) liikumme ja jonka tunnistamme tutuksi ja omaksemme, ja toisaalta ei kuulu siihen, vaan näyttääkin noudattavan jotain muuta olemisen järjestystä (Jenks 1982, 9).

Arkikokemuksen tukema ajatuskuvio lapsen kaksinaisuudesta vahvistaa lapsuuden ja aikuisuuden toisiinsa nähden erilaisiksi. Niiden erilai-

suuden jatkuva toteaminen edellyttää kuitenkin sitä, että niitä jossakin suhteessa voidaan verrata toisiinsa, jotta eroavuus ilmenisi. Käytössä on siten jokin kriteeri, jonka suhteen molemmat ovat arvioitavissa. Yhteisen kriteerin olemassaolo puolestaan merkitsee sitä, että lapsuus ja aikuisuus ovat erilaisuuden ohella myös samanlaisia — ainakin yhden kriteerin suhteen.

Tämä yhteiskuntateoriaan sisältyvä paradoksi on jäänyt havaitsematta, rauhaan ja vaille tietoista ratkaisua. Yhteiskuntatutkimuksen näkökulmat lapsuuteen on kuitenkin rakennettu sen varassa, mutta sitä tunnistamatta ja siksi sitä myös ratkaisematta. Lapsuuden marginaalisuus yhteiskuntatieteissä on yksi sen seurauksista.

Tässä tiedottomassa ratkaisussa aikuis-lapsi-relaation edellinen kohtio määrää jälkimmäistä ja lapsipooli on vailla omaa positiivista sisältöä (ks. tark. Alanen 1988). Toisin sanoen sosiologian »lapsi» on negatiivisesti määritelty: ei sen kautta mitä empiiriset lapset ja yhteiskunnallinen lapsuus kulloinkin ovat, vaan sen kautta, mitä lapset tulevat olemaan. Lapsuuskin kuvautuu »esimerkityksellisenä» ja lapset potentiaalisesti sosiaalisina, sosiaalseksi tulemassa, sosiaalistettavana. Myös lapsen erilaisuus selitetään aikuispoolista käsin, viittaamalla siihen prosessiin, jossa erilaisuus asteittain poistuu. Miltei ironista onkin se ylihuolehtivuus, jolla yhteiskuntatieteissä on teoretisoitu tätä erilaisuuden voittamisen prosessia — sosialisatiota.

Lapsuus sosialisatiiona

Sosialisatio terminä ja käsitteenä syntyi alunperin yhteiskunnan käsitteen korollaarina. Sosiologian ns. klassisessa vaiheessa, jolloin sosiologian perusteleminen omaksi tieteenalakseksi onine kohteineen suoritettiin, se oli nimitys yksilöitä yhteisöksi kokoaville reaalille yhteiskunnallisille voimille. Sosialisatiota sosiaalisena tosiasiana (Durkheim) oli pidettävä yhteiskuntaelämän edellytyksenä, joka kuitenkin tuli tarkasti pitää erossa sen yksilöissä tuottamista vaikutuksista. Nämä sekundaariset vaikutukset syntyivät yksilöiden sisäistäessä yhteiskuntaelämässä toimivat ja heistä riippumattomat sosiaaliset tosiasiat.

Sosialisatiota koskevan yhteiskuntatieteellisen ajattelun synnyinseutu oli vuosisadan vaihteen

eurooppalainen sosiologia. Sen ensimmäinen laaja-alainen empiirinen käyttöönotto tapahtui kuitenkin 1920- ja 1930-lukujen USA:ssa, missä sosiaalitutkimuksen ajankohtaiset kysymykset ja tekemisen ehdot aiheuttivat termin alkuperäisestä selvästi poikkeavan käyttöönoton. Sosiaalinen tosiasia redusoitui ulkoiseksi ympäristöksi ja sosialisatioprosessi ulkoisen sisäistämiseksi, so. psyykkiseksi prosessiksi (esim. Wentworth 1980). Sosialisatiion alunperin tarkoittama yhtenäinen tosiasia kahdentui ympäristön ja yksilön dualismiksi ja toissijainen sosiaalisen seurausilmiö sai nyt pääroolin.

Empiirisen sosialisatiotutkimuksen tehtäväksi tuli kuvata prosesseja, joissa yhteisön tulokkaat tekevät omakseen — sisäistävät — yhteiskuntansa, sosiaalisen ympäristönsä ja kulttuurisen järjestelmänsä ennalta annettuina asiantiloina. Lapsuus on yhteiskuntaan tulemistä, aikuisuus siinä olemista.

Sosialisatiotulkinnan siirtymä oli yhteiskuntatieteen teoriasuuntausten näkökulmasta huomattava. Sosiologialle siirtymä oli vieläpä paradoksaalinen, koska alunperin sen piirissä syntynyt ja merkityksellistetty käsite liukui nyt psykologisen teoretisoinnin piiriin. Käsite ei kuitenkaan hävinnyt sosiologiasta, pikemminkin päinvastoin. 1950-luvulta alkaen sen psykologisoitu uustulkinta — sosialisatio sisäistämisenä toimi laajenevan sosialisatiotutkimuksen käsitteellisenä perustana.

Tämän sosialisatiotulkinnan myötä tapahtui myös lasten sisääntulo politiikan tutkimukseen.

Sosialisatiion poliittisuus

Sosialisatiion ideaan sisältyy muutospotentiaalia ja kehitysoptimismia. Toisaalta sen heikkoihin kohtiin on myös puututtu.

Speier (1976) ja Thorne (1987) kirjoittavat sen auttamattomista funktionalismi- ja determinismioletuksista. Sosialisatiokonseptio ei tee myöskään ymmärrettäväksi, kuinka yhteiskunta muuttuu ihmisten toimesta, miten toiminnallisuuden muodot muuttuvat tai miten yksilön elämäntilku ja ihmiskunnan historia kytkeytyvät toisiinsa (esim. Reyer 1980, Thorne 1987). Lisäksi se rakentuu yksipuoliselle aikuisnäkökulmalle. Lapset osaamisineen, tekemisineen ja tuntemisineen tulevat näköpiiriin vain aikuisten katseen kaut-

ta (Speier 1976, Thorne 1987). Lapset eivät myöskään ole muiden kanssa yhdenvertaisia yhteiskunnallisia toimijoita tai elämänolojensa ja oman historiansa subjekteja.

Sosialisaatiotutkimuksen »aikuisen» asemassa liikkuu kuitenkin kirjava joukko yhteiskunnallisia toimijoita, joista kaikki eivät ole edes personaalisia toimijoita. Toisin sanoen aikuisuuden ei tarvitse olla niiden yhteinen nimittäjä. Yhdistävämpi piirre on rakenteellinen valta-asema suhteessa sosiaalistettaviin. Olisikin selkeämpää puhua sosialisaation ideaan sisäänrakentuneesta poliittisesta, valta- tai eliittinäkökulmasta. Myös elitismiin kääntöpuolella oleva funktionalismi paljastaa sosialisaatiokonseptioon sisäänrakennetun poliittisuuden.

Eliittinäkökulmasta ja siihen kiinnittyneestä funktionalismista seuraa paljon muutakin. Lasten omat panokset, heidän intressinsä ja pyrkimyksensä eivät hevin saa sijaa tässä katsannossa. Myöskään kysymys lasten osuudesta omaan sosiaalistumiseensa ei tule esiin. (Nämä puolet ovat kiinnostaneet vain interaktionisteja ja heitäkin vasta viime aikoina; ks. Adler & Adler 1986). Sosialisaatiotutkimuksessa lapset eivät ole edes »väliintulevia muuttujia», vaan heidät yksinkertaisesti ohitetaan sosiaalisesti passiivisina, yhteiskunnallisesti merkityksettöminä. Se näkyy selvästi sosialisaatiotulosten selittämistavassa, jossa riittää vetoaminen lasten kasvuympäristön vaikuttaviin »agentteihin» ja kunkin sosialisaatiotehoon. Se myös legitimoii sosialisaatiokonseption aikuisperspektiivin ja siis valtasuhteen.

Sosialisaatiokonseption lapsuuskäsitteiden lisäksi, joka sekin juontuu sen elitismistä, on huomion keskittyminen (ulkoisten edellytysten ohella) tuloksiin itse prosessin sijasta, jonka selvittäminen on laiminlyöty. Laiminlyönti on lähes väistämätön jo yleisimmin käytettyjen tutkimusmenetelmien vuoksi. Normaalimenettelynä on sosialisaation ulkoisten edellytysten ja ehtojen korrelointi tulosindikaattoreille saatujen arvojen kanssa. Sosialisaatiopanosten ja -tuotosten rekisteröinnissä ja korreloinnissa itse prosessi suljetaan mustaan laatikkoon ja jää tuntemattomaksi.

Tuloskeskeisyyden toinen seuraus koskee sosialisaatiotuloksille osoitettua tutkimushuomiota. Tätä ei jaeta suinkaan tasapuolisesti kaikille mahdollisille seurauksille, vaan se ohjautuu au-

tomaattisesti sosialisaatioasetelmassa valtapositiioissa olevien odottamiin, aikomiin tai pyrkimiin tuloksiin. Lapsia ei taaskaan tarvitse ottaa lukuun, kun ei oleteta, että he olisivat osallisia ja vaikuttaisivat tuloksiin.

Ulkopuolelle sulkeutuu myös se mahdollisuus, että prosessissa syntyisi keskenään ristiriitaisia tai toisiinsa nähden vastakkaisia tuloksia tai tuloksia, jotka saattaisivat riidellä eliittisuuntaisten vaikutusten kanssa tai suunnata niitä toisin. Sosialisaation avaama näkökulma lasten todellisuuden on yksinkertaistava, funktionalisoiva ja harmonisoiva.

Vakavin yksinkertaistus koskee kuitenkin sosialisaatiota prosessina. Hegemoninen sisäistämistulkinta on kuitenkin jo osoittautumassa kokonaiskuvan sijasta vain yhdeksi sen palaksi. Palapelin muut palat ja kokonaiskuva puuttuvat. Vasta niiden avulla sosialisaatiolle on palautettavissa myös sen originaalimerkitys yhteiskunnallisena prosessina.

Lapsuuden yhteiskunnallisuus

Sosialisaatioon sisäänrakennettua determinismia, sen kyselemättömiä lineaarisuus-, funktionaalisuus- ja harmonisuusoletuksia sekä laiminlyötyä prosessiaspektia on myös empiirisessä tutkimuksessa pyritty korjaamaan (esim. Long & Hadden 1985).

Vaivattomimmin empiirisessä tutkimuksessa kyseenalaistettava puoli on näkökulman sisäänrakennettu elitismi. Täydentämällä tavanomaisia kvantitatiivisia korrelointitekniikoita »laadullisemmilla» lähestymistavoilla tutkijat voivat helposti antaa äänen myös niille, jotka on tavallisesti mykistetty. Etnografisilla, fenomenologisilla ja kulttuurianalyttisillä metodeilla saadaan monipuolisempia ja demokraattisempia, vaikkakaan ei aina helposti tulkittavia sosialisaatiokokemusten kuvauksia (vrt. esim. Willis 1978).

Lapsuustutkimukselle näillä pyrkimyksillä on muukin anti. Demonstroimalla sosialisaation »vastapuolen» kokemuksia ja reaktioita tutkimus tekee sosialisaatiosuhteeseen sisältyvän vallan näkyväksi. Se auttaa myös havaitsemaan, että pienetkin lapset pystyvät luomaan ja ylläpitämään sosiaalisia suhteita ja kehittämään omia ja yhteisiä toimintastrategioita (esim. Corsaro 1985, Goode 1986, Waksler 1986, Reynolds 1988). So-

sialisaatioprosessit voi yllättäen paljastua kollektiiviseksi sääntöjen ja merkitysten luomiseksi, vuorovaikutussuhteiden rakentamiseksi ja niiden herkäksi sääntelyksi. Niiden puitteissa lapset konstruoivat omaa sosiaalista maailmaansa, vaikuttavat omaan toimintaansa ja suuntaavat omaa kehitystään (ks. esim. Cook-Gumperz & Corsaro & Streeck 1986) — enimmäkseen vähävoimaisina, usein vailla sosiaalista tukea ja autonomiaa.

Lapsuus yhteiskunnallisena konstruktiona

Alistettujen politiikkaa? Jos ei (vielä) sitä, niin lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä kuitenkin alkaa saada enemmän hahmoa ja lapset yhteiskunnallisten toimijoiden näköä. Lapsuus elämäntapana ja yhteiskunnallisena suhteena on kuitenkin toistaiseksi enemmän muiden yhteiskunnallisten ryhmien kuin lasten tekoa.

Philippe Ariès'n »lapsuuden historiaa» on totuttu lukemaan kertomuksena siitä, miten lapsuus kehkeytyi lapsen aikuiseen nähden erilaisen luonnon tajuamisesta. Hänen historianmetodinsa ja pääosin julkilausumattomaksi jättämänsä yhteiskuntateorian tarkempi analyysi antaa kuitenkin mahdollisuuden toisenlaiseen, vähemmän aatehistorialliseen lapsuuden historian lukutapaan (Müller 1979), joka lisäksi on yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen kannalta hyödyllisempi.

Siinä lapsuus ei ilmaannu yhteiskuntaan ensin ideana, joka pannaan täytäntöön, vaan erityisenä sosiaalisena statuksena jo muodostuneessa institutionaalisessa kehikossa. Lapsen idean »keksiminen» on — ja oli — tästä erityisstatuksesta tietoiseksi tulemistä ja sen propagoimista. Se instituutioiden kehikko, johon lapsen erityisasema sisältyi ja joka siis ajallisesti edelsi tätä, oli yhden yhteiskuntaluokan (porvariston) käytännöllinen saavutus sen pyrkiessä poliittisessa kamppailussa uusintamaan itsensä muuttuvissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Lapsi, lapsen positio ilmaantui tähän kontekstiin luokan yhteiskunnallisena ja käytännöllisenä konstruktiona, jonka toimeenpaneminen sen nuorempien jäsenten osalta oli osa luokan itsensäuusintamisprosessia.

Samaan yhteiskunnalliseen projektiin kehitettiin sittemmin moninaisia lastenhoidon, perhekulttuurin ja koulukasvatuksen järjestelyjä.

Muodostui uudenlaisia sosiaalisia maailmoja — (ydin)perhe, koulu, myöhemmin myös päiväkotit — sekä niitä vastaavat lapsen »habitukset». Myöhemmin aikaansaannos — moderni lapsuus — tehtiin mahdolliseksi myös muille yhteiskuntaluokille (Donzelot 1980), vaikkakaan ei ilman vastarintaa (mitä Donzelot ei kuitenkaan Ranskan analyysissään ota lukuun; ks. tästä esim. Barrett & McIntosh 1982).

Lapsuus porvariston käytännöllisenä aikaansaannoksena loi puolestaan perustan yhä uusille konstruktiolle alkaen äitydestä, lastenhoidon ja koulukasvatuksen professioista ja lapsuutta koskevasta tiedosta tuottamisinstituutioineen. Vastarakentuneet ja jatkuvasti konstruktionalliset lapsuuden sosiaaliset maailmat ja niiden asukit — lapset — ovat se elävä ja kaiken aikaa muuttuva empiirinen havaintojen ja kulttuuristen ilmausten kenttä, joihin lasta ja lapsuutta koskevien puhetapojen ja tieteellisten diskurssien tuottaminen edelleen nojaa.

Ariès'n ajattelusta on helppo tunnistaa läheisyys ranskalaisen sosiologian eräisiin strukturalistisiin suuntauksiin. Tämän lapsuuden historiaa koskevan lukutavan anti lapsuustutkimukselle ei kuitenkaan riipu siitä, miten näihin suuntauksiin suhtautuu. Se ei edes riipu Ariès'n tulosten validisuudesta.

Tärkeämpi ja hyödyllisempi on se oivallus, ettei lapsuus syntynyt ideana tai mentaliteettina, jonka tuli ensin valloittaa aikalaistietoisuus ennenkuin lapsuuden käytännöt saattoivat muodostua. Konstruktivistisempi — ja poliittisempi — näkökulma esittää lapsuuden muodostuneen ja muuttuneen historiallisten toimijoiden toimesta, heidän käytännöllisten tekojensa tuloksena. Yhteiskunnalliset toimijat eivät kuitenkaan toimi yksinään ja lapsuuskin konstruoidaan todennäköisimmin useiden, toisiinsa nähden eriarvoisissa ja erilaisissa mahdollisuussuhteissa olevien yhteiskuntaluokkien ja väestöryhmien, kollektiivien ja yksilöiden keskinäisissä kulttuurisissa, poliittisissa ja taloudellisissa (valta-)kamppailuissa, joihin myös tiede on instituutiona osallistunut.

Lapsuuden historia ja lapsuuskäsitteet

Modernilla lapsuudella on siis takanaan historiallinen kehityskulku, joka on myös lapsuuden tieteellisen konstruoinnin, so. käsitteistämisen »pe-

rusta». Lasta ja lapsuutta koskeva tieto siten riippuu kohteensa tilasta, heijastaa yhteiskunnallisen lapsuuden saavutettua tilaa (tai jotain sen puolta). Lapsuutta koskevat ymmärystavat, käsitteet ja selitysmallit, niiden muutokset, tutkimusteemat ja -kehikot luonnehtivat tavalla tai toisella tätä tilaa ja sen kehitystrendejä. Siksi lapsuustutkimuksen tähän mennessä läpäisemä kehitys kertoo jotain myös yhteiskunnallisen lapsuuden historiasta. Myös uudet ilmiöt lapsuustutkimuksen vaiheilla — kuten käsitteellisten apuvälineiden havaitut puutteet ja lapsuuden yhteiskuntatieteellistämisen pyrkimykset — viestivät lapsuuden muutoksista.

Lapsuuden reaali maailman ja sen tieteellisen representaatioiden suhdetta mutkistaa kuitenkin se, että lapsuutta koskeva tieto itse toimii aktiivisesti lapsuuden konstruoinnissa. Tutkimus on yhteiskunnallisen lapsuuden tuottamisväline muiden muiden rinnalla. Tieteen instituutioissa tuotetut totuudet toimivat argumentteina lapsia koskevien yhteiskunnallisten järjestelyjen aikaansaamisessa ja legitimoinnissa. Siten ne käsitteet, joilla yhteiskuntatutkimuksessa lapsuutta analysoidaan, eivät vain ilmaise jotain lapsuuden reaali maailmasta, vaan muodostavat samalla sen olennaisen osan. Tämä tosiasia korostaa lapsuutta koskevan tiedon poliittisuutta, eritoten kun kyse on sellaista väestöryhmää koskevasta tiedosta, jonka marginaalinen yhteiskunnallinen asema estää sitä osallistumasta itseään koskevan tiedon tuottamiseen ja valvontaan.

Lapsuusiän k a s v u n j a k e h i t y k s e n k ä s i t t e e t perustuvat yksittäisiä lapsia koskeviin havaintoihin ja niiden vertailuun. Laajalaisia havaintoja voitiin tehdä vasta, kun syntyivät lasten erityisympäristöt. Lapsuuden historioiden mukaan koulu (»ydinperheen» ohella) oli ensimmäinen muusta yhteiskuntaelämästä eriytetty lasten asuttama alue, joka ajan mittaan on sellaisenaan institutionalisoitu kaikille väestöryhmille ja yhteiskuntaluokille. Pitenevä viipyminen näissä lasteninstituutioissa tuotti tietoa yksilön normaalista kasvusta, tarpeista ja kehityksestä sekä lapsen ja aikuisen eroista. Tämä lapsi oli erityisen mentaliteetin, hoidon ja kasvatuksen kohde, jonka kasvulle ja käyttäytymiselle osattiin myös asettaa empiirisesti perusteltuja vaatimuksia. Pediatrian, kehityspsykologian ja kasvatustieteen lapsitutkimuksen yhteiskuntatieteisiin ver-

rattuna pitkä perinne on ymmärrettävissä tätä historiallista taustaa vasten.

Kansakunnan lapsiväestön omiin instituutioihinsa sijoittumisen normalisoituessa ja sitä koskevan kontrollin vakiintuessa myös nämä institutionaaliset kontekstit alkoivat vakiintua. Ennen kaikkea näissä ympäristöissä toimivien aikuisten ammattikäytännöt muotoutuivat ja heidän asiantuntija-asemansa legitimoitui. Niiden puitteissa myös lapsilla oli oma »roolinsa», joka kytkeytyi siihen asemaan, joka heillä ko. instituutioissa oli — vanhempiensa lapsena tai koululuokan oppilaana. Lapsuuden monet k o n t e k s t u a a l i s e t käsitteet (Lüscher 1975, Bronfenbrenner 1978) kattavat lapsen positiossa olevan yksilön käyttäytymiseen kohdistuvat vaatimukset, normaalikäyttäytymisen ja sen kehitysedellytykset lapsen edetessä positioista toiseen. Socialisaatiosta näyttää tulleen yhteiskuntatutkimuksen hallitseva kontekstuaalinen lapsuskäsite.

Lapsuus l u o k k a - t a i k a t e g o r i a k ä s i t t e e n ä edellyttää tilannetta, jossa lapsia yhdistää joukko yhteisiä piirteitä, joiden perusteella he sosiaalisena ryhmänä eroavat muista väestökategorioista. Lapsuuden institutionalisoiminen, so. lapsiväestön familialisointi (ks. Barrett & McIntosh 1982, 26) ja skolarisointi (ks. Berthelot 1983, 12), on todennäköisin ehdokas lapsiväestöä homogenisoivaksi prosessiksi. Lasten yhä aikaisemmin alkava ja loppupäästään pitenevä »matka läpi instituutioiden» (Johansen & Thøisen 1983) yhdenmukaistaa heidän arkielämänsä, jokapäiväisiä toimintojaan, elämäntapiaan, kokemuksiaan ja kulttuurisia ilmauksiaan.

Kiinnittäessään huomion lapsiväestön yhteisiin ominaisuuksiin ja tunnuspiirteisiin sekä sen eroihin muihin väestökategorioihin nähden lapsuuden luokkakäsite oikeuttaa lapset tutkimuksen itsenäiseksi havaintoyksiköksi. Lapsuus yleisenä ja yhdistävänä yhteiskunnallisena asemana ja kokemuksena on tälle käsitteistämistavalle annettu tosiasia; kysymys ei siksi koske niinkään niitä tapahtumia, edellytyksiä tai prosesseja, jotka ovat yhtenäistyneen lapsuuden takana. Tämä tausta nähdään pikemminkin valmiina yhteiskunnallisena järjestyksenä, jossa valtapositioissa olevat yhteiskunnalliset ryhmät ovat muita kuin lapsia. Lasten ja näiden muiden ryhmien suhteita lei-

maavat siten erilaiset (usein ristiriitaiset) edut, eriarvoisuudet ja vallankäyttö.

Lapsuuden luokkakäsitteen looginen seuraaja olisi konstruktio, joka ottaa huomioon myös ne yhteiskunnalliset prosessit, joissa yhteiskunnalliset kategoriat (lapset jne.) ja niiden keskinäissuhteet syntyvät ja muuttuvat. Keskeistä ovat yhteiskunnalliset toimijat ja niiden pyrkimykset ja strategiat, vastakkaisuudet ja kamppailut. Edelliseen verrattuna kyseessä olisi huomattavan poliittinen käsite, joka ottaa huomioon myös lapsiväestön aktiivisena osallisena niissä jokapäiväisen elämän käytännöllisessä kamppailuissa, joissa mm. lapsuutta jatkuvasti konstruoidaan. Jotta näin olisi myös todellisuudessa, lasten tulisi pystyä paljoo, mm. tunnistamaan ja artikuloimaan yhteisiä etujaan sekä järjestäytymään näiden ajamiseksi.

On selvää, ettei tällainen lasten oma politiikka hevin onnistu. Jo lasten nykyiset institutionalisoidut elämänmuodot tekevät sen vaikeaksi. Koska niitä on kehitetty (myös) lasta koskevan tiedon pohjalta, löytyy runsaasti vastaperusteita lasten autonomisen poliittisen toiminnan sekä mahdollisuudelle että toivottavuudelle. Silti merkkejä tällaisesta voidaan löytää alueilta, jotka eivät ole yhtä vahvasti asiantuntijoiden tai muiden lapsiin nähden eliittiasemassa olevien valvonassa tai joilla lapset pystyvät kiertämään olemassaolevan valvonnan ja ohjauksen, mm. lasten »ikätoveritoiminnasta» ja siinä syntyneestä lastenkulttuurista (esim. Østberg 1979, Daun 1982, Adler & Adler 1986).

Kenties tärkeämpää tässä vaiheessa on kuitenkin vakuuttuminen lapsuudesta monikerroksisena yhteiskunnallisena ilmiönä, sosiaalisten suhteiden järjestelmänä ja lasten näkökulmasta kompleksisena elämäntapana. Sen ymmärtäminen, yhteiskunnallisen lapsuuden purkaminen tai »dekonstruointi» vaatii siksi usean tieteenalan yhteistyötä, niiden monien totuttujen käsitteiden ja teorioiden uudelleenarvicintia »lapsinäkökulmasta» ja paljon empiiristä lapsuustutkimusta.

LÄHTEET

- Adler, Patricia A. & Adler, Peter: Introduction. — Teoksessa P.A. Adler & P. Adler (eds): *Sociological Studies of Child Development*, vol. 1. JAI Press, Greenwich, Connecticut 1986.
- Ambert, Anne-Marie: *Sociology of Sociology: The Place of Children in North American Sociology*. — Teoksessa P.A. Adler & P. Adler (eds): *Sociological Studies in Child Development*, vol. 1. JAI Press, Greenwich, Connecticut 1986.
- Alanen, Leena: *Rethinking Childhood*. *Acta Sociologica* 1988 (31), 1: 53–67.
- Ariès, Philippe: *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*. Jonathan Cape, London 1962.
- Barrett, Michèle & McIntosh, Mary: *The Anti-Social Family*. Verso, London 1982.
- Berthelot, Jean-Michel: *Le piège scolaire*. Presses Universitaires de France, Paris 1983.
- Bronfenbrenner, Urie: *The Social Role of the Child in Ecological Perspective*. *Zeitschrift für Soziologie*, Jg. 7, Heft 1, 1978: 4–20.
- Connell, R.W. & Goot, Murray: Science and Ideology in American »Political Socialization» Research. *Berkeley Journal of Sociology*, Vol. XVII, 1972–73: 165–193.
- Cook-Gumperz, Jenny & Corsaro, William A. & Streeck, Jürgen (eds): *Children's Worlds and Children's Language*. Mouton de Gruyter, Berlin 1986.
- Corsaro, William: *Friendship and Peer Culture in the Early Years*. Ablex, Norwood, N.J. 1985.
- Daun, Åke: Ethnological Research on Children. *Ethnological Scandinavia. A Journal for Nordic Ethnology*, 1982: 42–52.
- Dennis, Jack & Jennings, M. Kent (eds): *Comparative Political Socialization*. SAGE Publications, Beverly Hills, London 1970.
- Donzelot, Jacques: *The Policing of Families*. Hutchinson, London 1980.
- Goode, David A.: Kids, Culture and Innocents. *Human Studies* 9 (1), 1986: 83–106.
- Greenstein, Fred I.: *Children and Politics*. Yale University Press, New Haven and London 1969.
- Jenks, Chris: *The Sociology of Childhood. Essential Readings*. Batsford, London 1982.
- Johansen, Ejler & Thøisen, Lise: *Barndom — ungdom. Eksemplarer på den lange vej gennem institutionerne*. Social- og Sundhedspolitisk Gruppe, København 1983.
- Johansson, S. Ryan: Centuries of Childhood/Centuries of Parenting: Philippe Ariès and the Modernization of Privileged Infancy. *Journal of Family History*, Vol. 12 (1987), No. 4: 343–365.
- Harris, John: The political status of children. — Teoksessa Keith Graham (ed.): *Contemporary Political Philosophy. Radical Studies*. Cambridge University Press, Cambridge 1982.
- Hengst, Heinz: Tendenzen der Liquidierung von Kindheit. — Teoksessa H. Hengst & M. Köhler & B. Riedmüller & M.M. Wambach: *Kindheit als Fiktion*. Suhrkamp, Frankfurt am Main 1981.
- Hyman, Herbert H.: *Political Socialization. A Study in the Psychology of Political Behavior*. The Free Press, New York 1959.
- Long, Theodore E. & Hadden, Jeffrey K.: A Reconception of Socialization. *Sociological Theory* 1985, 3 (1): 39–49.
- Lüscher, Kurt: Perspektiven einer Soziologie der Sozialisation. Die Entwicklung der Rolle des Kindes. *Zeitschrift für Soziologie*, Jg. 4, (1975) Heft 4: 359–379.
- Müller, Sebastian F.: Wie ist die 'Geschichte der Kindheit'?

- zu lesen? *Literatur Rundschau* (Sonderheft der Neuen Praxis), Jg. 2, (1979), Heft 2: 19—32.
- Postman, Neil: *Lyhenevä lapsuus*. WSOY, Porvoo 1985.
- Qvortrup, Jens: Introduction. The Sociology of Childhood, *International Journal of Sociology*, Vol. 17 (1987), No. 3: 7—12.
- Reyer, Jürgen: Sozialgeschichte der Erziehung als historische Sozialisationsforschung? *Zeitschrift für Pädagogik*, Jg. 26 (1980), Heft 1: 51—72.
- Reynolds, Pamela: The Double Strategy of Children in South Africa. — Teoksessa Karin Ekberg & Per Egil Mjaavatt (eds): *Growing into a Modern World*. An International Interdisciplinary Conference on the Life and Development of Children in Modern Society. Proceedings, Vol. III. The University of Trondheim, 1988.
- Sommerville, John: *The Rise and Fall of Childhood*. Sage Publications, Beverly Hills, California 1982.
- Speier, Matthew: The Adult Ideological Viewpoint in Studies of Childhood. — Teoksessa Arlene Skolnick (ed.): *Rethinking Childhood. Perspectives on Development and Society*. Little, Brown & Co., Boston & Toronto 1976.
- Suransky, Valerie Polakow: *The Erosion of Childhood*. University of Chicago Press, Chicago 1982.
- Thorne, Barrie: Re-visioning Women and Social Change: Where Are the Children? *Gender & Society*, Vol. 1 (1987), No. 1: 85—109.
- Waksler, F. C.: Studying children: Phenomenological insights. *Human Studies*, Vol. 8 (1986), No. 1: 71—82.
- Wallner, Ernst M. & Pohler-Funke, Margret: *Soziologie der Kindheit*. Quelle & Meyer, Heidelberg 1978.
- Wentworth, William M.: *Context and Understanding. An Inquiry into Socialization Theory*. Elsevier, New York 1980.
- Willis, Paul: *Learning to Labour*. Saxon House, Farnborough 1978.
- Wilson, Adrian: The Infancy of the History of Childhood. An Appraisal of Philippe Ariès. *History and Theory*. Studies in the Philosophy of History, vol. XIX (1980) No. 2: 132—153.
- Winn, Marie: *Children Without Childhood*. Pantheon, New York 1981.
- Østberg, Berit: *Barnas egen kultur*. J.W. Cappelens Forlag, Oslo/Gjøvik 1979.